

Challenges for Organising and Collective Bargaining
in Care, Administration and Waste collection sectors
in Central Eastern European Countries

Lithuanian
Centre
for Social
Sciences

ATASKAITA: APLEISTI IR PAMIRŠTI DARBUOTOJAI. ATLIEKŲ SEKTORIUS VIDURIO IR RYTŲ EUROPOS ŠALYSE

Barbara Surdykowska
Viešųjų reikalų institutas

Co-funded by the
European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Apžvalga

Atliekų tvarkymo sektoriaus vaidmuo yra esminis siekiant Europos Sąjungos tikslų, susijusių su žiedine ekonomika, tvarumu ir aplinkosaugos atsparumu. Tačiau šio sektoriaus darbuotojai – tie, kurie surenka, rūšiuoja ir perdirba atliekas – išlieka menkai atstovaujami socialinėse, ekonominėse ir politinėse diskusijose. Šis prieštaravimas išryškina kritinę ES žaliosios pertvarkos strategijos spragą: nors dėmesys skiriamas aplinkosaugos rezultatams, žmogaus darbas, kuriuo tie rezultatai pasiekiami, yra sistemingai ignoruojamas.

Ataskaita apima dvylika Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalių: Bulgariją, Kroatiją, Čekiją, Estiją, Vengriją, Latviją, Lietuvą, Lenkiją, Rumuniją, Serbiją, Slovakiją ir Slovėniją. Šios šalys pereina tiek postsocialistinę transformaciją, tiek integraciją į platesnę ES sistemą. Nepaisant struktūrinių skirtumų tarp minėtų šalių atliekų tvarkymo sektorių – kai kurie jų labiau privatizuoti ar technologiskai pažangesni – visiems būdingos bendros problemos: darbo jėgos trūkumas, prastos darbo sąlygos, fragmentuotas profesinių sąjungų tinklas ir riboti socialinio dialogo mechanizmai.

Tyrimas, atliktas kaip CEECAW projekto dalis, remiasi šalių ataskaitomis, parengtomis dokumentų analizės, apklausų ir lyginamosios analizės pagrindu. Jame siekiama nustatyti, koku mastu atliekų sektoriaus darbuotojai yra organizuoti, apsaugoti ir įtraukti į nacionalines kolektyvinių derybų struktūras. Taip pat nagrinėjama, ar ir kaip ES Direktyvos dėl deramo minimaliojo darbo užmokesčio 4 straipsnio įgyvendinimas gali turėti įtakos situacijai sektoriuje.

Vienas iš iškalbingiausių tyrimo rezultatų – nuolatinis neoficialaus ir nesaugaus darbo paplitimas, ypač fiziškai sunkiose ir socialiai nepakankamai vertinamose darbo vietose. Atliekų tvarkymo sektoriaus darbuotojai dažnai dirba pavojingomis sąlygomis, nepakankamai aprūpinti apsaugos priemonėmis ir neturėdami galimybių tobulinti įgūdžius. Daugeliu atvejų jie priklauso socialiniu požiūriu atskirtoms asmenų grupėms, pavyzdžiui, romų bendruomenėms arba mažai išsilavinusiems žmonėms, o tai dar labiau apsunkina jų galimybes naudotis oficialiomis darbo teisėmis.

Daugumoje šalių ataskaitų nurodoma, kad atliekų sektoriaus darbuotojų organizuotumas yra menkas (išskyrus Kroatiją ir Serbiją). Visose ataskaitose pastebima, kad jų atstovavimas nacionalinėje profesinių sąjungų sistemoje yra labai silpnas. Nėra nė vienos tarpšakinės struktūros, skirtos būtent šiam darbuotojų segmentui.

Šioje ataskaitoje pateikiama sisteminių veiksnių, prisidedančių prie šių struktūrinių spragų, kritinė analizė. Pabrėžiamas skubus poreikis tobulinti profesinių sąjungų strategijas, plėtoti sektoriaus lygmens kolektyvines derybas, įtraukti darbdavius bei sukurti valstybės remiamas mokymo programas. Tai susiję ne tik su geresnėmis sektoriaus darbuotojų darbo sąlygomis, tai – strateginė būtinybė, jei Europa nori kurti atsparią, socialiai įtraukią žiedinę ekonomiką.

Tyrimas yra CEECAW projekto „Darbuotojų organizavimo ir kolektyvinių derybų iššūkiai priežiūros, administravimo ir atliekų tvarkymo sektoriuose Vidurio ir Rytų Europos šalyse“ dalis. Projektą koordinuoja Viešųjų reikalų institutas (Lenkija). Projekto partneriai: Lietuvos socialinių mokslų centras, Vidurio Europos darbo studijų institutas, Bulgarijos mokslų akademijos Filosofijos ir sociologijos institutas ir Demokratijos centro fondas. Projektą remia Europos viešųjų paslaugų profesinių sąjungų federacija (EPSU).

Pagrindiniai iššūkiai

1. Atliekų sektoriaus darbuotojų nematomumas politikos sistemoje

Nors atliekų sektorius yra labai svarbus siekiant ES aplinkosaugos tikslų įgyvendinimo, sektoriaus darbuotojai lieka nematomi politiniuose dialoguose. Visose VRE šalyse jie susiduria su fiziškai sunkiu darbu, žemais atlyginimais ir darbo vietų nesaugumu. Politikos formuotojai linkę sutelkti dėmesį į techninius tikslus, ignoruodami žmogiškąjį darbą, kuris yra jų pagrindas.

2. Silpnas socialinis dialogas ir profesinių sąjungų atstovavimas

Profesinių sąjungų organizuotumas atliekų sektoriuje yra žemas. Daugumoje šalių profesinės sąjungos arba neegzistuoja, arba veikia platesniuose viešųjų paslaugų sektoriuose, kur atliekų sektoriui neskiriamas specialus dėmesys. Sektoriaus kolektyvinių derybų beveik nėra.

3. Darbdavių organizacijų ir struktūruoto dialogo stoka

Sektoriui būdingų darbdavių organizacijų nebuvimas apsunkina kolektyvinių derybų galimybes. Trišaliai forumai yra riboti, o dialogas apie darbo jėgos problemas neduoda konkrečių rezultatų. Trūksta struktūruoto bendradarbiavimo tarp profesinių sąjungų ir darbdavių.

4. Automatizacija, darbo jėgos senėjimas ir perėjimas prie žaliosios ekonomikos

Automatizacija vyksta lėtai, tačiau didina kvalifikacijos reikalavimus, o tinkamų mokymo sistemų nėra. Senstanti sektoriaus darbo jėga ir menkas patrauklumas jaunesniems darbuotojams didina darbuotojų trūkumą.

5. Pažeidžiamų darbuotojų marginalizacija

Sektoriuje dominuoja žemos kvalifikacijos ir etninėms mažumoms priklausantys darbuotojai. Jie susiduria su prastesnėmis darbo sąlygomis, menkesniu profesinių sąjungų atstovavimu ir didesne neoficialaus darbo rizika.

6. ES lygmens organizacijos neskiria prioriteto atliekų sektoriaus darbo problemoms.

Atliekų tvarkymo klausimai nepakankamai sprendžiami per socialinio dialogo mechanizmus.

Strateginės spragos

- Nėra nacionalinės atliekų tvarkymo darbuotojų organizavimo strategijos.
- Profesinių sąjungų struktūros ir įsitvirtinimas sektoriuje – silpni.
- Trūksta kolektyvinių derybų ir struktūruoto darbdavių įsitraukimo.
- Trūksta politikos priemonių, susijusių su darbų sauga ir sveikata, mokymu ir skaitmenine pertvarka.
- Pažeidžiamos grupės paliekamos nuošalyje.

Rekomendacijos

Nacionalinėms profesinėms sąjungoms

- Parengti sektoriaus darbuotojų organizavimo strategijas.
- Inicijuoti dialogą dėl darbuotojų saugos ir sveikatos, mokymų ir skaitmeninimo.

Europos sektorinėms federacijoms

- Skatinti sektorių socialinį dialogą ES lygmeniu.
- Rengti bendras pozicijas dėl automatizavimo ir darbo sąlygų.

- Teikti paramą nacionalinėms profesinėms sąjungoms per išteklius ir mokymus.

Nacionalinėms valdžios institucijoms

- - Investuoti į profesinį mokymą ir jaunimo pritraukimą į sektorių.
- - Parengti planus, kaip padaryti darbą šiame sektoriuje patrauklesnį.

ES institucijoms

- - Integruoti socialinius prioritetus į žaliąją politiką.
- - Įgyvendinti bandomąsias darbo kokybės programas žaliuosiuose sektoriuose.

Išvada

Šios ataskaitos rezultatai atskleidžia stulbinantį paradoksą pačiame ES tvarumo darbotvarkės centre. Atliekų sektorius neabejotinai yra labai svarbus Europos žaliajame kurse numatytai aplinkos pertvarkai, tačiau būtent darbuotojai, padedantys šią pertvarką įgyvendinti, lieka be dėmesio ir apsaugos, kuri turėtų lydėti tokį strateginį pokytį. Dėl darbuotojams palankios politikos sistemos nebuvimo, institucinio profesinių sąjungų struktūrų ignoravimo ir darbdavių atstovavimo fragmentacijos atliekų sektoriaus darbuotojai VRE šalyse atsидūrė sisteminio pažeidžiamumo situacijoje.

Europai pereinant prie žiedinės ekonomikos, šio perėjimo sėkmė priklauso ne tik nuo technologinių inovacijų ar reguliavimo vykdymo, bet ir nuo aktyvaus darbuotojų, atliekančių pagrindines užduotis, įsitraukimo. Socialiai teisingas perėjimas turi užtikrinti, kad atliekų sektoriaus darbuotojai – dažnai menkai apmokami, socialiai marginalizuoti ir silpnai apsaugoti – būtų įgalinti, organizuoti ir oficialiai pripažinti tiek nacionaliniuose, tiek Europos darbo santykių modeliuose.

Ši ataskaita – tai raginimas veikti. Pirma, joje profesinės sąjungos raginamos persvarstyti savo narių pritraukimo strategijas, įtraukiant iki šiol nepakankamai atstovaujamus sektorius, tokius kaip atliekų tvarkymas. Sektoriumi pritaikytų profesinių sąjungų struktūrų kūrimas ir bendradarbiavimo su pilietine visuomene bei tarptautinėmis organizacijomis skatinimas gali padidinti jų teisėtumą ir įtaką. Antra, vyriausybės raginamos integruoti žmoniškųjų išteklių planavimą ir mokymą į atliekų sektoriaus politiką, sukuriant aiškius kvalifikacijos kėlimo, judumo ir kartų kaitos modelius.

ES lygmeniu būtina institucinė parama. Europos socialinis dialogas turi būti išplėstas, kad apimtų atliekų sektorių, o kolektyvinių derybų mechanizmai atnaujinti ir pritaikyti žaliųjų sektorių realijoms. Didžiųjų tarptautinių atliekų tvarkymo įmonių ignoravimas ES lygmeniu – tai praleista galimybė, kurią būtina ištaisyti.

Galiausiai, atliekų tvarkymo sektoriaus darbuotojų pripažinimas ne kaip darbo rinkos paribiuose esančių darbuotojų, o kaip esminių žaliųjų permąnų dalyvių yra ne tik moralinė pareiga, bet ir ekonominė bei politinė būtinybė. Klimato kaita, skaitmeninimas ir demografiniai pokyčiai toliau keičia Europos socialinę ir ekonominę struktūrą, todėl tik įtraukūs ir teisingi pokyčiai bus tvarūs ilgalaikėje perspektyvoje.